

Sablayrolles, Jean-François (2017): *Les néologismes. Créer des mots français aujourd'hui*. Paris: Éditions Garnier, Le Monde. 94 s. ISBN 978-2-35184-186-0.

Provided by DSpace at University of West Bohemia

[Metadata, citation and similar papers at core.ac.uk](#)

knihu s názvem *Les néologismes. Créer des mots français aujourd'hui* vzešlou z pera předního francouzského lingvisty Jeana-Françoise Sablayrollese; zakladatele moderního pojetí neologie, které si zasloužil díky vydání zlomové publikace pro neologii *La néologie en français contemporain: examen du concept et analyse de productions néologiques récentes* (Sablayrolles 2000). Jean-François Sablayrolles započal svou akademickou dráhu na univerzitě v Limoges (1997–2002), ve své profesi pokračoval na Université Paris 7 (2002–2005), a nakonec působil jako univerzitní profesor na Paris 13 Sorbonne Paris Cité. Jeho výzkum se zaměřuje na neologii současné francouzštiny, včetně problematiky jazykových přejímek a otázky ekvivalentů. Vedle výše uvedené stěžejní publikace o neologii vydal např. *Les néologismes* (Sablayrolles, Pruvostem 2003), *L'innovation lexicale* (Sablayrolles 2003), *La Fabrique des mots français* (Sablayrolles, Christine Jacquet-Pfau 2016). V roce 2006 založil a řídí spolu s Johnem Humbleyem časopis o neologii *Neologica* (Classiques Garnier).

Zde představovaná publikace *Les néologismes. Créer des mots français aujourd'hui* je v současné chvíli nejnovějším počinem profesora Sablayrollese. Kniha čítá 94 stran a je rozdělena do šesti hlavních celků. První z nich se věnuje historickým souvislostem a vysvětluje vznik termínu neologie (*néologie*), neologismus (*néologisme*), resp. celé morfologické rodiny tvořené ze základů *logos* a *neos*.

soavisibilní lingvistika Tignes Sosaokarut, která uvádí, že prvními atestovanými slovy uvedené rodiny jsou lexémy *néologien* a *néologue*. Druhý uvedený příklad pochází dokonce z roku 1723 z pera Jeana-Baptisty Rousseaua. Zajímavé je, že pokud nahlédneme do slovníku obecného jazyka francouzského, *Le Petit Robert*, nenalezneme zmínku ani o jednom z výše uvedených slov. Citovaný slovník udává pouze substantiva *néologie* a *néologisme* a adjektivum *néologique* (neologický), přičemž *néologie* je datována do roku 1759, *néologisme* 1735 a přídavné jméno *néologique* je nejstarším v řadě (1726), alespoň co do údajů slovníku *Le Petit Robert*. Toto konstatování se však již shoduje s naprostou většinou dalších lexikografů a je taktéž citováno autorem publikace. Naopak roční odchylky nalezneme u obou substantiv, tedy *néologie* (1758), *néologisme* (1734). Jean-François Sablayrolles podtrhuje, že v 18. století je neologismus, příp. jeho další odvozeniny, spojováno spíše se stylem psaní nežli s lexikem, a nabývá negativního charakteru, jak se můžeme utvrdit v díle Desfontainese *Dictionnaire néologique à l'usage des beaux esprits du siècle*. Sablayrolles je ve shodě s Bernardem Quemadou (s. 9–10), jenž upozorňoval v jednom z čísel časopisu *Neologica* na opomíjené definice neologie ve slovnících odkazující téměř systematicky pouze na neologismus. Kupříkladu 8. edice slovníku Francouzské akademie (*Dictionnaire de l'Académie*) z roku 1932 neobsahuje jedinou zmínku o neologii.

Samotná problematika definice neologismu je rozvíjena ve druhé kapitole s názvem „Définir le néologisme“. Na samém začátku je uvedeno, že nejčastěji používanou definicí neologismu je ta, která se omezuje na metalingvistický korpus, tj. spojení uchopení lexému, neologismu s jeho absencí ve slovníku (s. 14). Sablayrolles ovšem upozorňuje, že takto definované vymezení neologismu je nedostatečné, a to hned z několika důvodů. Prvním z nich je otázka výběru samotného slovníku arbitra. V současné francouzštině totiž existuje celá řada slovníků, desítky, ba stovky. Na druhou stranu, pokud slovo není součástí slovníku, neznamená to automaticky, že je možné jej klasifikovat mezi neologismy, neboť není slovníku, jenž by byl naprosto kompletní, vyčerpávající. Autoři slovníku jsou si nicméně tohoto faktu vědomi (s. 15), a tak na svou obhajobu vlastní výběr slov opodstatňují a komentují v úvodech, předmluvách. Sablayrolles v této souvislosti uvádí slova, která jsou systematicky slovníky opomíjena (*ibid.*), např. mnohé evidentní derivace: *refredonner*, *rehurler*, přídavná jména vztahující se ke jménům osob, příp. osobností (méně významným z pohledu historie) jako *jospinien/jospiniste*, *maurassien*, a upozorňuje, že dříve chyběla ve slovních i tzv. „sprostá slova“ (*gros mots*). Nesmí být ovšem opomíjena druhá strana mince, tj. přítomnost slova ve slovníku jej automaticky nevyjímá z neologie (s. 16), neboť i pouhá změna konstrukce nebo sémanticko-syntaktické změny spadají do zájmů neologie, podobně je tomu mimochodem i s homonymií (s. 17). Ve své poslední poznámce ke slovníkům si Sablayrolles dovoluje formulovat určité otazníky nad prací lexikologů a lexikografů, a nakonec i nad samými slovníky, které přese

všechno zůstávají nezbytnými nástroji neologů. V této kapitole je dále pozornost věnována kupříkladu otázce životnosti neologismu, resp. jeho percepce neologičnosti (*néologicité*), tj. od kdy do kdy je neologismus datován (s. 21–25).

Kapitola následující, v pořadí tedy třetí, navazuje na předchozí část a klade si zejména otázku, proč vznikají neologismy („Pourquoi des néologismes?“). Sablayrolles ihned v úvodu uvádí, že důvody nejsou známé jak z pohledu tvůrce, tak pro receptora neologismu. Mnohé zůstávají dokonce nevědomé. Nicméně na toto téma byla definována celá řada hypotéz. Sablayrolles si v tomto kontextu dovoluje připomenout pět základních důvodů zrodu neologismů (s. 28–31). Prvním z nich je snaha o setření lexikálních mezer. Jako příklad uvádí slovník *Dictionnaire des mots sauvages* od autorů Maurice Rheimse a Roberta-Léona Wagnera, jehož cílem bylo zaznamenat, symbolizovat věci, které se objevují zřídka (s. 28). Prázdná místa ve slovní zásobě jsou také často dávána do kontrastu jiných jazyků, např. kalky, neologické syntézy, jimž se věnoval Loïc Depecker (2001). Druhým důvodem je potřeba transkategorizace (*le besoin de transcategoriser*). Transkategorizovat znamená „přizpůsobit slovo, které máme na mysli, gramatické kategorii, jež je vyžadována právě tvořenou větou“ (s. 29). Zatřetí uvádí Sablayrolles důvody enunciativní a pragmatické, jimiž se mluvčí, resp. (re)produktor neologismů, snaží své receptory pobavit, provokovat, apod., a uvádí (s. 30) několik ilustrativních příkladů z řad politiků, kteří jsou/byli v tomto ohledu velmi kreativní, produktivní (Jean-Marie Le Pen, Jean-Pierre Chevènement, Jean-Luc Mélenchon, ...). Čtvrtým důvodem je tvorba nových světů spojená s žánrem sci-fi

a posledním, pátým je ochrana francouzského jazyka, přesněji v originále *La défense et illustration de la langue française* (s. 30–31) – název odkazuje na hnutí Pléiady.

Kapitola čtvrtá je co do proporce nejrozsáhlejší (s. 32–77) a představuje zároveň vrchol neologického díla, neboť vykresluje jednotlivé procesy slovtvorby v rámci neologie. Sablayrolles vychází ve své koncepci z typologie Jeana Tourniera (s. 33–34) vytvořenou a priori pro angličtinu, jejímž základem je vyčlenění přejímek v tzv. *matrice externe* vůči ostatním slovtvorným procesům *matrices internes*. Nicméně Sablayrolles toto uchopení více hierarchizuje a rozlišuje další kategorie v rámci těch, které Tournier dále nerozvíjí. Pro srovnání uvádíme obě uchopení formou sumarizačních schémat níže (Tournier schéma č. 1, Sablayrolles schéma č. 2).

Pokud porovnáme obě dvě schémata, můžeme konstatovat, že koncových slovtvorných procesů čítá Tournierova koncepce celkem deset, uvedeno dokonce v názvu, kdežto Sablayrolles dospívá k číslu dvacet tři včetně přejímky, jediné externí matice. Velmi detailně je např. rozpracována problematika amalgámů čítající celkem čtyři kategorie (s. 54–59). Tournier je do svého rekapitulačního schématu dokonce vůbec nezahrnuje.

Předposlední kapitola je velmi stručná, rozkládá se na necelých dvou stranách (s. 78–79) a pojednává o formě neologismů.

Nakonec poslední, tedy šestá, část publikace se snaží postihnout otázky, kterým nebyla doposud věnována

pozornost, ale přesto by měly být vysloveny. Jedná se např. o otázku oficiálních doporučení, roli Francouzské akademie, příp. dalších komisí a delegací (s. 82–83), jež mají co do činění s francouzským jazykem.

Tak jako byla celá tematika představena úvodním slovem autora v tzv. „introduction“ (s. 3–4), je i řádně zakončena tzv. „conclusion“ (s. 87–89), jež připomíná, že neologie je univerzálním lingvistickým jevem a každý živý jazyk je svědkem vývoje svého lexika.

Profesor Jean-François Sablayrolles představuje sice publikaci kratšího rozsahu, jež ale obsahuje základní vymezení problematiky neologie a neologismů, aniž by opomněla odkaz na historické souvislosti a zmínila, alespoň stručně, aktuální tendence současné francouzštiny. Autor se ve své studii obrací a odvolává na celou řadu renomovaných lingvistů jako např. Michel Arrivé, Bernard Quemada, Loïc Depecker, Jean Tournier, Alain Rey či Igor Mel'čuk, nebo své velmi úzké spolupracovníky, jakými jsou John Humbley, Christine Jacquet-Pfau. Na druhou stranu upozorňuje na nové, aktuální studie v rámci neologie (srovnávací práce Camille Martineze založené na lexikografických údajích slovníků *Le Petit Robert* a *Larousse*) a dílčí texty publikované v časopise *Neologica*.

Formální úprava publikace je čtenářsky velmi přívětivá, jednotlivé kapitoly, podkapitoly a další dílčí části jsou rozlišeny stylem formátování, nenacházíme sice tradiční číselné rozlišení, ale fontová dikce nadpisů působí přehledně.

Schéma 1: Lexikogenické matice francouzštiny

Les dix matrices lexicogéniques du français

MATRICES INTERNES	Formation de nouveaux mots (signifiant et signifié)	Construction	Affixation	1. Préfixation	<i>prédisposer, antinucléaire</i>
				2. Suffixation	<i>national, peureux, fillette, proprement</i>
		Composition	3. Composition	<i>abat-jour, tire-bouchon, grand-père, clair-obscur, bleu ciel, préventorium</i>	
		Imitation phonique	4. Formation onomatopéique	<i>miauler, tic-tac, coin-coin</i>	
	Métasémie	Changement de fonction (éventuellement avec flexion spécifique)		5. Conversion	<i>(rouge>) rougir, le pourquoi et le comment, l'essentiel</i>
				6. Métaphore	<i>quel âne !, des couleurs chaudes, il couve un rhume</i>
		Changement de sens (sans changement de fonction)	7. Métonymie	<i>les bois et les cuivres, les biens de la Couronne, (je cherche) un toit</i>	
	Changement de forme	Réduction morphologique		8. Troncation	<i>antérieure : bus, car postérieure : métro, ciné, manif, auto</i>
				9. Siglaison et acronymie	<i>CRS, ONU, OTAN, CAPES</i>
	MATRICE EXTERNE			10. Emprunt	<i>cowboy (< angl.), spaghetti (< italien), paella (< esp.)</i>

Zdroj: Tournier, Tournier (2009: 226)

Schéma 2: Lexikogenické matice francouzštiny

Tableau récapitulatif des matrices

matrices internes	morpho-sémantiques	Construction	Affixation	préfixation	détatouer
				suffixation	statuesque, hitiste
				dérivation inverse	turbuler
				parasynthétique (?)	désidéologisé (?)
			flexion	ils closirent, la représaille	
			Composition	composition par synapsie	voiture-bélier
				composition savante	lanceur d'alerte
				hybride	batracianophile
					e-commerce, sapologie
			Composition par amalgame	fractocomposition	télespectateur
			composition	mobinaute, dircab	
			factorisation	optimiste, potimarron	
			Mot-valise	peopolitique	
		imitation et déformation	onomatopée coupe ou paronymie	[ça a fait] dzoing la nesthésie, infractus	
	syntactico-sémantiques	changement de fonction	conversion	la glisse, la gagne	
conversion verticale			liste chabadabada, un ex		
déflexivation			le manger, le pleurer		
changement de sens		combinatoire syntaxique ou lexicale	ironiser un texte encourir la liberté		
		métaphore	souris (informatique)		
		métonymie	sac à dos (touriste)		
morphologiques	réduction de la forme	autres figures	escorteuse (call-girl)		
		troncation	blème, p'tit déj		
phraséologiques	pragmatico-sémantique	siglaison ou acronyme	LMD, AH1N1, ECUE		
		détournement	être les dindons de la crise		
	création	création	ne pas faire du huit mégabits		
matrice externe			emprunt	break, cool, fioul, redingote	

Zdroj: Sablayrolles (2017: 77)

Mezi silné stránky rukopisu patří především přehlednost, logická návaznost každého oddílu a jejich vlastní opodstatnění v celkové prezentaci jevů. Jednotlivé kapitoly jsou sice kratšího rozsahu (s výjimkou kapitoly o slovo tvorbě), ale velmi výstižné, synteticky pojaté. Publikace je velmi zdařilým počinem, který ocení nejen specialisté z oboru, ale i zájemci o stručnou, přehledovou studii k neologii, jež ovšem zahrnuje aktuální tendence z dané oblasti zkoumání, tedy neologie.

Bibliografie

Depecker, L. 2001. *L'invention de la langue. Le choix des mots nouveaux*. Paris: Armand Colin, Larousse.
 Rey, A. 2014. *Le Petit Robert*. Paris: éd. Le Robert.
 Sablayrolles, J.-F. 2000. *La néolo-*

gie en français contemporain. Examen du concept et analyse de productions néologiques récentes. Paris: Honoré Champion.

Sablayrolles, J.-F. 2003. *L'innovation lexicale*. Paris: Honoré Champion.

Sablayrolles, J.-F. 2017. *Les néologismes. Créer des mots français aujourd'hui*. Paris: Éditions Garnier, Le Monde.

Sablayrolles, J.-F., J. Pruvost. 2003. *Les néologismes*. Paris: PUF.

Sablayrolles, J.-F., Ch. Jacquet-Pfau (dir.). 2016. *La Fabrique des mots français*. Limoges: Lambert Lucas.

Tournier, N., J. Tournier. 2009. *Dictionnaire de lexicologie française*. Paris: Ellipses.

Radka Mudrochová*

Pomerancev, Peter (2016): *Nic není pravda a všechno je možné. Surreální srdce nového Ruska*. Praha: Dokořán. 259 s. ISBN 978-80-7363-704-0.

Rusku a jeho politickému uspořádání byla odborníky vždy věnována značná pozornost. Po ukrajinské krizi se mezi odborníky stala diskutovanou i otázka ruské propagandy, která je dnes vnímána jako další nezbytný nástroj politiky Kremlu (např. Ostrovsky 2017). Státy a mezinárodní organizace otevírají ústavy, jejichž cílem je proti této propagandě bojovat. Kniha Petera Pomeranceva *Nic není pravda a všechno je možné. Surreální srdce nového Ruska*, jejíž český překlad vyšel v roce 2016 v nakladatelství Dokořán, zahrnuje obě zmíněné složky, je to kniha nejen o Rusku, ale i o ruské propagandě.

Peter Pomerancev se narodil v roce 1977 v Kyjevě. Pochází ze sovětské disidentské rodiny, která se přistěhovala do Velké Británie na konci 70. let 20. století. Peter Pomerancev se stal žurnalistou, v prvním desetiletí 21. století pracoval v Rusku, zpočátku jako odborník na vztahy Ruska a EU v ruských think-tankcích, později, od roku 2006, byl producentem dokumentárních filmů na ruské televizní stanici TNT. Dnes pracuje jako odborný asistent na Londýnské škole ekonomie a politických věd. Vzhledem ke své původní profesi se autor nesnaží o to, aby jeho kniha byla klasickým akademickým tex-

*Mgr. et Mgr. Radka Mudrochová, Ph.D., Ústav románských jazyků, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, radka.mudrochova@ff.cuni.cz.